

Pregledni znanstveni članak
UDK: 929.9:061.1EU

Politička simbolika spaljivanja zastave Europske Unije

DAMIR GRUBIŠA*

Sažetak

Ovaj se rad bavi političkom simbolikom zastave kao sastavnim dijelom političkih rituala i političke mitologije te posebice desakralizacijom (profanacijom) zastave kao fenomenom izrazitog političkog simbolizma. U prvom dijelu rada iznosi se povijesni pregled desakralizacije zastave, nacionalne i državne, dok u drugom dijelu autor razmatra fenomen desakralizacije zastave međunarodnih organizacija. Zatim se analizira slučaj desakralizacije zastave Europske Unije u Hrvatskoj 2011. godine u kontekstu kaznenog progona počinitelja i u kontekstu interpretacije kaznenih sankcija, pri čemu autor tvrdi da se odredba članka 186. Kaznenog zakona ne može odnositi na zastavu Europske Unije jer je Lisabonskim ugovorom koji je stupio na snagu 1. prosinca 2009. dotadašnja zastava EU-a prestala biti službena. S druge strane EU nije klasična međunarodna organizacija, već politička asocijacija zemalja članica *sui generis*, pa tako izmiče definiciji međunarodne organizacije, što je potvrđeno i Rezolucijom Opće skupštine UN-a od 3. svibnja 2011. U takvom kontekstu promašen je kazneni progon palitelja zastave EU-a u Hrvatskoj, kao što je neprimjerena i kaznena odredba sa zapriječenom kaznom koja na simboliku paljenja zastave odgovara simbolikom represije. U zaključku autor zaključuje da je za politologiju od posebne važnosti izučavanje političke simbolike, što obrazlaže svojom analizom na primjeru desakralizacije zastave Europske Unije.

Ključne riječi: politička simbolika, politički ritual, politički mitovi, desakralizacija zastave, spaljivanje zastave, zastava Europske Unije, zastave međunarodnih organizacija, povreda ugleda međunarodne organizacije.

*

Prof.dr.sc. Damir Grubiša, izvanredni profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

1. Politička simbolika zastave

Zastave su sastavni dio politike koja u svojem spektakličkom obliku, čiji su simbol arena ili scena teatra, ne može bez komunikacije koja se služi instrumentima rituala, mitova i simbola. Edelman u svojem fundamentalnom djelu *Simboličke upotrebe politike* (1964.) tvrdi kako se politika sastoji od konkretnih činova za njezine aktere, ali je za veliku većinu ljudi čak i u modernim demokracijama politički život parada apstraktnih simbola. Politički simboli izražavaju tako, u koncentriranom obliku, ona posebna značenja i osjećaje koje članovi jedne političke zajednice stvaraju i pridaju im posebno značenje svojim političkim ponašanjem. Politička antropologija poučila nas je da su dva osnovna oblika kojima se izražava simboličnost ritual i mit, o čemu piše i Ernst Cassirer u svojem *Mitu o državi*. Ritual je aktivnost koja simbolično amalgamira sudionike jednog zajedničkog pothvata, konformizirajući sudionike s jedne strane, a s druge stvarajući privid zadovoljstva i radosti pripadanja nekoj zajednici (mitskoj ili realnoj). U političkom ritualu složena stvarnost (Machiavellijeva *zbiljska istina stvari*) biva pojednostavljena, činjenice političkog života bivaju prilagođene simboličkoj poruci samog rituala, a prilagodba jednom, makar i ritualnom poretku, stvara osjećaj pripadnosti, pa tako i osjećaj sigurnosti.

Takvi su rituali domoljubne ceremonije, posjeti državnika, pa čak i izborne kampanje. Politički mitovi komplementarni su fenomeni političkim ritualima jer se konfiguriraju kao vjerovanja, tradicije i naracije koji se nikada ne dovode u pitanje i služe kako bi se opravdalo činjenično stanje, politička slika jedne zajednice u danom trenutku izvođenja političkog rituala uz evokaciju ili reprezentaciju mita.

Iako je većina ljudi uvjeren da su političke odluke u većini slučajeva rezultat racionalnog političkoga *kalkulusa* (što se objašnjava u teoriji racionalnog izbora), one se često odvijaju u atmosferi jakog iracionalnog i emotivnog naboja, pa je stoga jedna od značajnijih uloga političkih institucija baš ona ekspresivna i simbolička, a međudnos elita i masa uspostavlja se uz pribjegavanje ritualima i mitovima.

Ritual i mitovi pak ne mogu bez simbola. U političkoj areni simboli omogućuju upotrebu rituala i mitova jer i jedni i drugi nisu ništa drugo nego pojednostavljenje složenosti političkog života, oblik

komunikacije kojim “posvećeni” jednostavnim porukama priopćuju neukima i neobaviještenima što bi trebalo biti značenje političkih odluka koje se na njih odnose. Politička simbolika u službi rituala i mitova, pa čak i kad se pojavljuje u samostalnom obliku, a ne kao instrument rituala i mitova, na vizualan i grafički način teži određenju onoga tko su ti koji odlučuju, ti koji sudjeluju i ti koji su puki promatrači – spektatori. To vrijedi čak i za moderna demokratska društva u kojima rituali, mitovi i politička simbolika, medijski posredovana, mijenja sudioničku razinu demokracije stvarajući iluziju homogenosti političke zajednice (Prisacaru, 2007.). Stoga vjerovanje masa u političke simbole, posredovane sofisticiranim suvremenim masovnim medijima (uključujući primjerice blogovske surogate stvarnog sudjelovanja na internetu i *fejsbukovske* demonstracije) poprima oblik ne samo jednostavnih znakova nego i stvarnosti (*zbijske istine stvari*).

Reifikacija simbola postaje na taj način objektivizacija vlasti i njezinih pravila. Na političkoj sceni tako svi djeluju u skladu s objektivno određenim osjećajem te simboli postaju odlučujući za određivanje smisla što ga pojedinac pridaje sebi i svojem, prividno političkom, djelovanju.

Emotivno se prepustiti sugestiji jednog simbola izaziva osjećaj zadovoljstva i spokoja u odnosu na stvarne probleme koji bi inače izazivali samo zabrinutost i nesigurnost, kao što su siromaštvo, gospodarska nestabilnost, nejednakost i neravnopravnost, a u hrvatskom društvu uz to ide i osjećaj opljačkanosti. Baš je to objašnjavao i Adorno (1950.), tvrdeći kako pribjegavanje stereotipima i drugim oblicima bijega iz stvarnosti može poslužiti smanjenju osjećaja anksioznosti i nesigurnosti induciranih autoritarnom ili lošom politikom. Simbolizacija politike za Adorna obavlja dakle magičnu funkciju katarze. No ovdje se nećemo baviti ovom, inače zapostavljenom analizom uloga rituala, mita i političkih simbola u modernim društvima, već ćemo se usredotočiti na jedan od ključnih simbola, na zastavu.

Zastava je doista jedan od ključnih političkih simbola koji se koriste u ritualno-mitskoj komunikaciji vlasti. Njezin je simbolički potencijal rastao s vremenom, a svoj puni razvoj doživljava u razdoblju nacionalnog romantizma i izgradnje nacionalne mitologije (Eriksen, 2007.).

Zastava, taj obično pravokutni komad jednobojne ili višebojne tkanine pričvršćen na uspravnu motku ili koplje, koristila se isprva u ratovima kako bi razlikovala suprotstavljene strane i vojne zapovjednike koji su njima okupljali svoje vojnike i vodili ih u vojne operacije. Dakle prva simbolička funkcija zastave bila je identifikacijska – razlikovanje pripadnika jedne vojske od druge i zapovjednika od običnih vojnika. Iz vojnih zastava rodile su se "političke zastave", zastave koje razlikuju jednu političku zajednicu od druge. Zastave su se obično izmjenjivale s vladarskim insignijama, grbovima i simbolima koji su bili vizualni izraz vlasti i poretka. Prva državna zastava najvjerojatnije je *vexillum* Rimske Republike, kvadratnoga oblika, obično grimizne boje na kojoj je istaknut *motto* Rimske Republike, kasnije i Carstva, u akronimnom obliku – S.P.Q.R., što znači *pleno titulo, Senatus populusque Romanus* – Senat i narod Rima. Ta je zastava ušla u modernu *veksilologiju* – znanost o zastavama, s nazivom "veksiloid", kako se uglavnom nazivaju zastave oblika kvadrata ili pravokutnika koji vise na poprečnoj prečki koplja s vertikalnim stranama dužim od horizontalnih (Turner, 1967.).

Današnji pravokutni oblik zastave (koja je položena horizontalno dužom stranom pravokutnika) potječe iz srednjega vijeka, iz križarskih ratova, kada je jurišni napad konjice bio vizualno uvjerljiviji ako se zastava vijorila na vjetru. Zastave feudalnih monarhija obično su isticale grb vladajuće kuće ili feudalnih gospodara, dok su zastave u raznim bojama s kojima su se identificirali i podanici počele rabiti kasnije. Najstarija zastava koja je u upotrebi još i danas jest *Dannebrog*, danska zastava crvene podloge s bijelim križem, što je znak preuzet s križarskih zastava, a poslužila je za elaboracije drugih zastava skandinavskih država. Ona je u upotrebi od 1468. iako je prema legendi pala s neba 1219. godine, kada je danski kralj Valdemar pobijedio u boju protiv Estonaca. No prva višebojna zastava (pet žutih i četiri crvene pruge) zacijelo je *Senyera*, katalonska zastava koja potječe iz 1150., ali koja je u upotrebi tek od ponovne uspostave katalonske samostalnosti 1979. godine (Eriksen, 2007).

U srednjem vijeku i renesansi korištene su i prve moderne političke zastave koje su simbolizirale pripadnost komuni – gradu-državi. Takve zastave, *gonfalon*, samo su modifikacija heraldičkih zastava gdje je feudalni grb zamijenjen gradskim simbolom. U takvim komunama

najvišu vlast, poistovjećenu s državnim poglavarom, obavljao je *gonfalonijer* – stjegonoša, koji je bio jedan od cehovskih priora izabran na tu dužnost.

Najstariji je trikolor – trobojnica – nizozemska zastava iz 1572. godine, koja je svojim bojama simbolizirala vladajuću kuću Oranje (narančasta), mir građana (bijela boja koja znači i predaju, dakle prekid ratnih neprijateljstava) i more, od kojeg Nizozemci otimaju svoju zemlju i pretvaraju je u plodne poldere (plava). Francuski je trikolor s vertikalnom podjelom boja dizajniran 1794., postavši simbolom revolucionarne i republikanske Francuske, pa je postupno trikolor usvojen i u drugim zemljama, ne kao simbol države, već kao simbol naroda. Talijanski je trikolor tako postao simbol borbe za nacionalno ujedinjenje, a slavenski narodi u svojoj su borbi za nacionalnu emancipaciju i samostalnost također usvojili trobojnicu u različitim inačicama s vodoravnim varijacijama crvene, bijele i plave boje (Cohen, 1985.).

I boje imaju svoju simboličku poruku u kulturi, religiji i politici. Ista boja simbolizira različite sadržaje ovisno o kulturnim i političkim stereotipima, no postoje slaganja u tumačenjima boja u političkom životu: plava najčešće simbolizira slobodu, upornost, pravdu, prosperitet pa i patriotizam; crvena krv, hrabrost, odanost, privrženost, revoluciju, a u političkom spektru ideologija označava komunizam; bijela je boja mira (otud i bijela zastava koja se koristi kao znak pregovarača, ali i predaje), čistoće, nevinosti; zelena je boja prirode, plodnosti, okoliša, ali i islama, dok je u političkom smislu podjednako upotrebljavaju i seljačke stranke i ekološki pokreti, zelene stranke; crna je boja odlučnosti, smrti, poraza neprijatelja, etničkog naslijeđa i tradicije, a koriste je anarhisti, fašisti i nacisti; žuta je boja pravde, a postala je oznaka liberalnih pokreta, kao i narančasta, koja je istovremeno korištena i kao simbol populističkih pokreta (Whitfield, 1990.).

2. Desakralizacija (profanacija) zastave kao simbolički čin

Baš u 19. stoljeću, nakon Francuske revolucije, zastava je postala snažan simbol naroda i nacije pa je isticanje zastave, često zabranjeno od strane vladajućih dinastija, kraljevstava i carstava, poprimilo ulogu jake poruke i poziva na oslobođenje i konstituiranje vlastite nacije. Istovremeno s afirmacijom "narodnih zastava" koje simboliziraju nacionalnu afirmaciju i narodni preporod javljaju se i prvi oblici mirnodopske desakralizacije (obeščaćenja, oskvrnjivanja) zastave. Dotad je u ratnim pohodima i osvajanjima tuđih teritorija i država oduzimanje i uništenje zastave simbolički čin podvrgavanja pobjedničkoj vojsci ili osvajaču, no u 19. stoljeću politička simbolika desakralizacije zastave poprima i vid pasionirane i visoko emotivne simbolike te se zastava počinje uništavati u ritualnom postupku spaljivanjem. Tijekom devetnaestog stoljeća, posebice 1848. godine, spaljivane su kao simbol građanske revolucije zastave feudalnih gospodara i apsolutističkih monarhija širom Europe na barikadama (*Flag Desecration*, 2010.).

Spaljivanje tuđe zastave postao je ritualni čin visokog emotivnog naboja, a palitelji poprimaju auru nacionalnih junaka i upisuju se velikim slovima u mitologiju nacija u nastajanju. Takav je i slučaj spaljivanja mađarske zastave u Zagrebu 16. listopada 1895., za što je Stjepan Radić, tada student prava, dobio šest mjeseci strogog zatvora, dok je preostalih sedam sudionika dobilo po pet i četiri mjeseca strogog zatvora. Radić i njegovi kolege nisu međutim optuženi za profanaciju zastave (posebno za to naručene u mađarskim nacionalnim bojama, ali bez grba habsburške vladajuće dinastije), već za "izazivanje neprijateljskog razdora stanovnika jedne države proti drugim", kažnjivo prema paragrafu 302. tadašnjega Kaznenog zakona (Racko, 1990.).

Međutim to je bio ritualni čin spaljivanja tuđe zastave, dakle desakralizacija/profanacija tuđe zastave. U političkoj simbolici desakralizacije zastave poseban emotivni naboj izaziva spaljivanje vlastite zastave, tj. zastave vlastite nacije. No i u jednom i u drugom slučaju samoopravdanje za spaljivanje uglavnom se može pronaći u sljedećim razlozima:

- prvo, u simboličkom činu opiranja osvajačima ili tuđinskoj vlasti koja se ne smatra zakonom;
- drugo, u simboličkom prosvjedu protiv predstavnika tuđih vlasti zbog neslaganja s njihovom politikom (vanjskom, međunarodnom, domaćom, kršenjem ljudskih prava vlastitih građana ili pojedinih skupina – političkih, etničkih, rodnih itd.);
- treće, u prosvjedu protiv vlade svoje zemlje, zbog njezine unutarnje ili vanjske politike;
- četvrto, u prosvjedu protiv pojedinih djela koje vlada vlastite zemlje jest ili nije poduzela;
- peto, u simboličkom činu prosvjeda protiv zakona koji zabranjuju sam čin desakralizacije zastave ili ga preoštro kažnjavaju;
- šesto, u simboličkom činu uvrede naroda zemlje čija se zastava spaljuje itd.

Spaljivanje zastave kao čin političke simbolike javlja se, kao što smo već rekli, u izuzetnim povijesnim trenucima. Takva je bila godina 1848. u Europi, a slično se ponovilo i 1968. kada su studenti na barikadama u Parizu, Berlinu i po SAD-u spaljivali zastave vlastitih država (i SAD) zbog rata u Vijetnamu i zbog kritike vlastitih vlada i država, kao i prosvjeda protiv etabliranih elita vlastite nacije.

U povijesti je najpoznatiji slučaj spaljivanja američke zastave i reakcija američke države na to. Vrhovni sud države Teksas presudio je u slučaju "Teksas protiv Johnsona" 1989. godine (presuda 491 U.S. 397) da je zbog prvog amandmana na Ustav SAD-a, koji utvrđuje da Vlada ne može ograničiti slobodu govora, protuustavan svaki čin zabranjivanja profanacije zastave jer je taj čin oblik "simboličkoga govora". Godinu je dana ta presuda, inače donesena većinom od pet naprama četiri, potvrđena u pravorijeku slučaja "SAD protiv Eichmana" (496 U.S. 310). Iako je otad bilo pokušaja da se u Kongresu donese poseban

zakon o zabrani spaljivanja zastave SAD-a, prijedlozi nisu uspjeli dobiti potrebnu većinu, kao primjerice 27. lipnja 2006., kada je u Senatu prijedlog zabrane spaljivanja zastave dobio 66 glasova naprama 34 glasa, ne dostigavši potrebnu dvotrećinsku većinu (Goldstein, 2000.).

Iako je profanacija vlastite nacionalne zastave simbolički čin koji izaziva jake emocije, posebno u zemljama s jakim nacionalnim identitetom, autoritarnom ili nacionalističkom vlasti, u mnogim se zemljama spaljivanje vlastite zastave uopće ne kažnjava ili se kažnjava tek prekršajem. Tako profanacija belgijske zastave nije zabranjena, a flamanski su nacionalisti belgijsku državnu zastavu često palili na skupovima otkad traje politička kriza uslijed koje Belgija ni do danas nije uspjela konstituirati vladu. U Australiji je 2005. jedan palitelj osuđen na uvjetnu kaznu od 12 mjeseci zbog uništenja državne imovine, a ne zbog oskrvnjivanja zastave.¹ U Kanadi je 1990. spaljena zastava Quebeca u jeku kampanje za osamostaljenje te provincije, dok su 1999. članovi jedne američke baptističke kongregacije pred Vrhovnim sudom u Ottawi (nekažnjeno) spalili kanadsku zastavu zbog prosvjeda protiv legalizacije istospolnih brakova u toj zemlji.² U Danskoj je dopušteno i ne kažnjava se spaljivanje danske nacionalne zastave *Dannebrog*, ali se zato kažnjava spaljivanje tuđih zastava jer se to tumači kao prijetnja drugim zemljama (s kojima Danska održava prijateljske odnose). No to nije spriječilo spaljivanje *Dannebroga* u raznim islamskim zemljama u vrijeme prosvjeda zbog karikatura proroka Muhameda u časopisu *Jyllands-Posten*.³ Čak ni u Japanu, gdje je identifikacija s nacionalnim simbolima vrlo jaka (a s njom i domoljubni osjećaji), ne postoji zakon koji zabranjuje profanaciju japanske zastave, tako da je u mišljenju stručnjaka čin desakralizacije japanske zastave implicitno zaštićen člankom 21. Ustava koji jamči slobodu govora i izražavanja (Eriksen, 2007.). U Norveškoj je sve do 2008. godine profanacija nacionalne zastave, kao i zastave stranih zemalja, bila zabranjena, a zatim je Odredba o zabrani (paragraf 95.) izbrisana iz Općega građanskog zakona. U susjednoj Švedskoj profanacija nacionalnih simbola nije specificirana kao kazneno djelo, ali se prekršitelji kažnjavaju prekršajnom kaznom

¹ "Flag burner should be jailed", *The Sydney Morning Herald*, 23. kolovoza 2006.

² "Flag War Erupts in Confederation Building", *Hill Times*, 5. svibnja 1994.

³ Daniel Engber, "Where do Muslims protesters get their Danish flags", *The Economist*, 9. veljače 2006.; "Pakistanis burn Danish flags to protest publication of Prophet cartoons", *Jerusalem Post*, 14. veljače 2008.

zbog ponašanja kojim "izazivaju nered" (Eriksen, 2007.). U mnogim se zemljama desakralizacija zastave kažnjava novčanom kaznom, kao što je to slučaj u Švicarskoj i Francuskoj, gdje su predviđene i prilično visoke kazne (do 7500 eura), ali je 2006. palitelj zastave s fasade općine u Aurillacu za vrijeme jednog javnog festivala kažnjen sa samo 300 eura, no od srpnja 2010. na inicijativu predsjednika Sarkozyja kriminalizirana je desakralizacija francuske zastave na javnim mjestima, a 22. prosinca iste godine jedan je Alžirac u skladu s tim zakonom kažnjen sa 750 eura novčane kazne zbog razbijanja postolja zastave u prefekturi Alpes-Maritimes.⁴ Kao što vidimo, praksa je neujednačena, a najrigoroznije u kažnjavanju desakralizacije zastave upravo su zemlje poput Njemačke, Portugala, Rumunjske i Hrvatske. U Njemačkoj se prema paragrafu 90.a Kaznenoga zakona (*Strafgesetzbuch*, StGB) povreda ili uništavanje savezne zastave, kao i zastave njemačkih pokrajina, kažnjiva s najviše tri godine zatvora ukoliko povreda nije protumačena kao namjerno neprijateljski čin uperen protiv Savezne Republike Njemačke, za što je zapriječena kazna od čak pet godina zatvora.⁵ Portugal prema članku 332. Kaznenoga zakona kažnjava onoga koji vrijeđa zastavu ili simbole portugalskog suvereniteta (sic!) zatvorom do dvije godine, a Rumunjska prema članku 236. svojega Kaznenog zakona predviđa kaznu za onoga koji izvrgne preziru rumunjske državne simbole u visini od 6 mjeseci do tri godine, kao i Hrvatska koja svaku povredu ugleda Republike Hrvatske prema članku 151. Kaznenog zakona kažnjava zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Neujednačenost prakse kažnjavanja desakralizacije simbola, u što spadaju i zastave, govori o različitoj simboličkoj valenciji samih simbola države-naroda u određenom političkom kontekstu, političkoj kulturi i prevladavajućem nacionalnom osjećaju. Naravno, privrženost zastavi može biti potaknuta različitim motivima, pa tako često isticanje zastave SAD-a nema isto značenje kao i isticanje neke narodne zastave jer je zastava SAD-a simbol identifikacije s nacijom *e pluribus unus*, dakle višetetničke inkluzivne građanske političke zajednice, dok je često isticanje zastave kao narodnog simbola izraz emotivne pripadnosti jednom narodu i naciji, ali može biti i poruka ekskluzije prema drugim narodima.

4

"Un Algérien condamné pour outrager au drapeau français", *Le Monde*, 12. prosinca 2010.

5

"War and Peace: Liberty Cabbage", *Time*, 22. srpnja 2010.

3. Politička simbolika zastave Europske Unije

Zastava Europske Unije zapravo je nekadašnja zastava Vijeća Europe, usvojena Rezolucijom Vijeća ministara Vijeća Europe broj (55) 32 8. prosinca 1955. godine. Zastavu su u poznatom obliku (12 žutih zvijezda složenih u krug na plavoj podlozi) na narudžbu Vijeća Europe dizajnirali Arsène Heitz i Paul Lévy. Na inicijativu Europskog parlamenta Vijeće ministara Europske ekonomske zajednice usvojilo je svojom odlukom od 29. lipnja 1985. zastavu Vijeća Europe kao "zastavu Europe" i propisalo njezinu upotrebu u institucijama i tijelima tadašnje EEZ. Stupanjem na snagu Ugovora iz Maastrichta 1. studenoga 1993. preuzet je sav *acquis communautaire* (pravna stečevina) prijašnje Europske ekonomske zajednice, pa tako i pravna norma o upotrebi zastave EEZ-a. No upotreba zastave, sada zastave EU-a (Vijeće Europe svoju je zastavu nadopunilo zelenim pisanim slovom "e" preko zvjezdanoga kruga kako bi je razlikovalo od zastave EU-a), kao ni njezino postojanje, nisu nikada potvrđeni osnivačkim ugovorima. Nacrt Ustava za Europu predviđao je i konačno ustavno reguliranje simbola EU-a, zastave, himne i *motta*, no on (Ustav) nije usvojen zbog toga što su ga građani na referendumu u Francuskoj i Nizozemskoj 2005. godine odbili. "Reformski ugovor", nazvan i Lisabonskim, koji je zapravo *ersatz*-ustav, ne spominje ni zastavu ni druge simbole EU-a (himnu, *motto* i Dan Europe) jer je rasprava o Lisabonskom ugovoru pokazala da se mnoge zemlje, predvođene Velikom Britanijom, ne slažu s usvajanjem simbola koji bi simbolizirali neki nadnacionalni identitet i time došli u koliziju s nacionalnim simbolima, unatoč prihvaćanju osnovnih načela EU-a (Curti, 2005.; Hedetoft, 1998.).

Tako se dogodilo da nakon 1. prosinca 2010. godine dotadašnja zastava EU-a više nije bila službeni simbol EU-a. No 16 od ukupno 27 zemalja članica posebnim je dodatkom na završni akt Lisabonskog ugovora konstatiralo da je za njih zastava EU-a i dalje simbol koji izražava "duh zajedništva naroda u Europskoj Uniji".⁶ Te su zemlje Austrija, Belgija, Bugarska, Njemačka, Grčka, Španjolska, Italija, Cipar, Litva, Luksemburg, Mađarska, Malta, Portugal, Rumunjska, Slovačka i Slovenija.⁷ Europski parlament morao je posebnom odlukom

⁶

Official Journal of the European Union, 2007 C, 306-2

⁷

"Izjave priložene završnom aktu međuvladine konferencije na kojoj je usvojen Lisabonski ugovor", *Lisabonski ugovor Europske Unije* (2007.), ADRIAS, Zbornik Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU-a u Splitu, Zagreb-Split 2009. (glavni redaktor hrvatskoh prijevoda Davorin Rudolf), str. 386

vratiti zastavu EU-a, izrijekom da će zastava biti u svim prostorijama u kojima se odvija rad Europskoga parlamenta. Odluka je donesena 8. listopada 2008. s 503 glasa protiv 95, uz 15 suzdržanih.⁸

Desakralizacija "međunarodnih zastava" (veksilološki *terminus technicus*) nije previše popularan čin zbog umanjene emotivnog naboja i zbog općeprihvaćenih poruka mira, posebice takvih univerzalnih organizacija kao što su UN i organizacije iz sustava UN-a koje također imaju svoje zastave (organizacije Crvenoga križa/Crvenoga polumjeseca). Desakralizacija takvih zastava morala bi biti izazvana pobunom zbog zloupotrebe mirovnih operacija (ili njihovih neučinkovitosti, što dovodi do smrtnog stradanja tzv. "zaštićenog" stanovništva, odnosno "zaštićenih područja") ili nepružanjem prve pomoći ranjenicima u ratu unatoč proklamiranoj misiji Crvenoga križa. Paljenje zastava UN-a moglo bi se primjerice očekivati u emotivnoj reakciji obitelji stradalih neposredno nakon Srebreničkog pokolja kada (nizozemski) mirovnjaci UN-a nisu spriječili tragediju ubijanja civila, mahom muslimana. Za zastavu NATO-a logična bi mogla biti reakcija obitelji žrtava NATO-ovih bombardiranja u Srbiji 1998. godine, u Afganistanu od 2002. godine i eventualno u Libiji 2011., pri čemu bi te reakcije mogle biti ili spontane reakcije stanovništva ili manipulirani rituali vlasti tih zemalja. No prosvjednici u tim slučajevima ipak biraju paliti zastave SAD-a kao najznačajnijeg i vodećeg člana NATO-a.

No zastava UN-a zato je najviše izvrgnuta obeščašćenju, paradoksalno, na teritoriju na kojem je i nastala – u SAD-u. Prvo spaljivanje zastave UN-a u SAD-u zabilježeno je 24. listopada 1999. godine u Las Vegasu (država Nevada), u doba kada je organizacija UN-a bila u dijelu ultrakonzervativne javnosti obilježena kao "centar međunarodne zavjere protiv SAD-a",⁹ a predsjednik SAD-a Ronald Reagan još je osamdesetih godina odbio plaćanje zaostale članarine UN-u, što se protegnulo do sredine devedesetih kada je Richard Holbrooke, glavni dejtonski pregovarač, uspio pregovorima iznaći rješenje da zaostale američke dugove plate privatne zaklade pojedinih multimilijardera. Tijekom 2004. godine, nakon što je Vijeće sigurnosti odbilo podržati američku invaziju Iraka, neke su savezne države SAD-a

8

Beunderman, Mark, "MEPs defy member states on EU symbols", *EU Observer*, <http://euobserver.com/9/24464> (preuzeto 12. srpnja 2007.); "EU Parliament set to use European flag, anthem", *EU Business*, 11. rujna 2008.

9

"U.N. Flag Burning Ceremony", *Las Vegas Sun*, 25. listopada 1999.

proglasile službenom svečanost spaljivanja zastave UN-a, i to na dan Ujedinjenih naroda. To se dogodilo u Kaispelu (država Montana) 24. listopada 2004.¹⁰ i u Keeneu (država New Hampshire) 18. prosinca 2004. godine,¹¹ a slijedile su ih i neke južne države. U Austinu (država Teksas) je 7. travnja 2006. godine spaljeno više zastava UN-a,¹² da bi ta praksa oživjela unutar ultrakonzervativnog pokreta čajanki "Tea Parties" na čelu sa Sarom Palin, koji to čine zbog "odbijanja uspostave svjetske vlade kojoj bi SAD bio podčinjen."¹³

4. Desakralizacija zastave Europske Unije

Desakralizacija, odnosno spaljivanje zastave EU-a, novijeg je datuma: javlja se nakon petog proširenja EU-a, takozvanog "big banga", ulaskom postkomunističkih, tranzicijskih zemalja 2004. te Bugarske i Rumunjske 2007. godine. Prvo spaljivanje zastave EU-a zabilježeno je 22. prosinca 2007. u Moldaviji, kada je zastava EU-a spaljena zajedno s rumunjskom zastavom u znak prosvjeda protiv njihovih južnih susjeda (Rumunja) i njihova ulaska u EU. U Kišinjevu, u Moldaviji, spaljena je zastava EU-a 2009. godine, opet zajedno s rumunjskom zastavom.¹⁴ Protiv prosvjednika nisu bile poduzete nikakve mjere, ali ne samo zbog toga što u Kaznenom zakonu Moldavije postoji *vacuum legis* (u pogledu simbola međunarodnih organizacija) nego i zbog proruske Vlade, kojoj je to i politički odgovaralo. Drugo paljenje više zastava EU-a odigralo se na sjevernom Kosovu pod srpskom vlasti i kontrolom 25. veljače 2008. u znak prosvjeda zbog osamostaljenja Kosova i zbog toga što su neke od ključnih zemalja EU-a priznale samostalnost Kosova iako to nije učinila EU kao cjelina.¹⁵ Treće značajnije paljenje zastave EU-a dogodilo se u Grčkoj 24. veljače 2010. u Ateni, pred sjedištem Vlade i Parlamenta, a u znak nezadovoljstva zbog velikodušne, ali uvjetovane pomoći iz

10

"Hate flag burning", *Daily Inter Lake*, 26. listopada 2004.

11

"U.N. flag burnt", *Keene Sentinel*, 19. prosinca 2004.

12

"Republicans burn U.N. flag", *Austin News*, 8. travnja 2006.

13

www.facebook.com/note.php?note_id=121954427841897, preuzeto 2. lipnja 2010.

14

Agencija Moldpress, 25. travnja 2009.

15

"Kosovo Serb protesters burn EU flag", Associated Press, www.balkaninsight.com/en/article/Kosovo-Serb-protesters-burn-eu-flag, preuzeto 25. veljače 2008.

EU-a. Još jedno spaljivanje zastave EU-a dogodilo se u Beogradu 3. siječnja 2011. za vrijeme prosvjednog skupa nacionalističkih pristaša Tomislava Nikolića, ali ni tada nije uslijedila nikakva službena reakcija vlasti.¹⁶

Ta spaljivanja zastava EU-a, politički motivirana simbolikom uništenja, odnosno protivljenja Europskoj Uniji kao neprijatelju ili protivniku kojeg se *a limine* odbacuje (nasuprot trendu pozitivne reakcije i želje za članstvom u Europskoj Uniji u zemljama procesa stabilizacije i pridruživanja ili novog susjedstva), katkad imaju i simboličku poruku političkog performansa. Tako su članovi britanskih sindikata, zajedno s članovima euroskeptične britanske Neovisne stranke, upriličili na Temzi, prekoputa britanskoga Parlamenta, *happening* spaljivanja zastave EU-a uz glazbenu pratnju škotskih gajdi.¹⁷ U Poljskoj je *performance* spaljivanja zastave EU-a izveden još 30. studenoga 2009. u čast odluke Američkoga vrhovnog suda da se spaljivanje američke zastave dekriminalizira i proglasi izrazom slobode misli, nespojivog s bilo kakvim kažnjavanjem. Naravno, poljski je *performer*, inače književnik i političar Janusz Komiur-Mikke, dobro pazio da ipak ne spali poljsku zastavu. Zbog snažnih domoljubnih emocija u Poljaka taj čin nikako ne bi završio kao u SAD-u.¹⁸

Na kraju, preostaje nam još analizirati nedavni fenomen spaljivanja zastave EU-a u Hrvatskoj. Paljenje zastave Europske Unije događaj je s kojim se Hrvatska prvi put susrela 2. ožujka 2011. godine, kada je na drugom takozvanom "Facebook-prosvjedu" jedan od prosvjednika skinuo zastavu EU-a koja se vijorila na ulazu u sjedište SDP-a i zapalio je. Policija je ubrzo saznala da se taj 25-godišnji prosvjednik zove Tomislav Saratlija i protiv njega podigla kaznenu prijavu zbog povrede članka 186., stavka 2 Kaznenoga zakona Republike Hrvatske, koji kaže da će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine "kazniti onaj tko izvrigne ruglu, preziru ili grubom omalovažavanju Ujedinjene narode, Međunarodni Crveni križ ili drugu priznatu međunarodnu organizaciju ili njihove najviše predstavnike".¹⁹

16

"Paljenje zastave EU-a", www.youtube.com/watch?v=dPHQgcwMc, preuzeto 3. siječnja 2011.

17

Warner, Gerald, "If the Union Jack is banned, let's burn the EU flag", *The Telegraph*, 1. rujna 2009.

18

"Wpalenie flagi EU", *Gazeta wyborcza*, 1. prosinca 2009.

19

Novak, Tomislav; Štignjedec, Nikolina, "Zbog paljenja zastave prijete mu tri godine zatvora", *Jutarnji list*, 16. ožujka 2011.; Andrew Willis, "Croats burn EU flag following Hague court ruling", *EU Observer*, 21. travnja 2011.

No reakcije se na tu kaznenu prijavu nisu još stišale, a uslijedile su slične radnje koje su "izvrgnule ruglu, preziru ili grubom omalovažavanju" zastavu EU-a: na dan izricanja presude Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju generalima Gotovini, Čermaku i Markaču 15. travnja jedan je od sudionika prosvjednog skupa na Trgu bana Jelačića potrgao zastavu EU-a. Deset dana kasnije, 25. travnja, Kristina Čurković, inače tajnica koordinacije udruge "Volim Hrvatsku – ne u EU" za Dalmaciju skinula je sa zgrade splitske Banovine zastavu EU-a i umjesto nje postavila hrvatsku trobojnicu. Tako se Hrvatska suočila s tim osebujnim djelom, definiranim kaznenim djelom u hrvatskom pravnom sustavu iako u tom trećem slučaju nije sasvim jasno radi li se baš o "izvrgavanju ruglu, preziru ili grubom omalovažavanju" zastave EU-a. Naime spomenuta udruga "Volim Hrvatsku" zatražila je da im Vlada odgovori prema kojem zakonu vješa "zastave strane države" (misli se na zastavu EU-a), a portal Index slavodobitno je ustvrdio da se zastava EU-a vješa od sredine 2004., kada je to svojim pismom državnim tijelima naredio premijer Ivo Sanader, valjda u čast hrvatskog stjecanja statusa kandidata za članstvo u Europskoj Uniji.²⁰

Osim policije, koja je reagirala kroz usta glasnogovornice Jelene Bikić, reagirali su i političari iz vladajućeg tabora. Potpredsjednik Vlade i HDZ-a Darko Milinović izjavio je da su paljenjem zastave EU-a povrijeđeni osjećaji 907 tisuća građana koji su na prošlim izborima glasali za HDZ (sic!), dok je drugi potpredsjednik Vlade Petar Čobanković izjavio da je paljenje zastave "jako ružna gesta". Potpredsjednik hrvatskoga Sabora Vladimir Šeks na paljenje zastave EU-a gleda kao na neciviliziran čin i anarhično ponašanje, "posebno s obzirom na simboliku (paljenja) koju sa sobom nosi". Srećom, ni jedan od tih političara, pa ni somenuta Jelena Bikić, nisu u javnosti reagirali na to opetovano "izvrgavanje ruglu, preziru ili grubom omalovažavanju" zastave EU-a, i time su sebi uštedjeli daljnju blamažu.

Naime svu neprimjerenost toga poteza – kazneni progon "oskrvnitelja zastave EU-a" – shvatio je čak i Ivan Zvonimir Čičak, koji je ustvrdio da bi bilo potpuno apsurdno kazneno prijavljivati bilo koga zbog paljenja jedne zastave, pogotovo "zbog toga što se Europska Unija ne smatra državom, pa ni plava zastava sa zvjezdicama

²⁰

"Udruga 'Volim Hrvatsku' pozvala građane na skidanje zastava takozvane Europske Unije", www.index.hr/vijesti/clanak/udruga-volim-hrvatsku-pozvala-gradjane-na-skidanje-zastava-takozvane-EU, preuzeto 26. travnja 2011.

ne predstavlja njezinu službenu zastavu". Odvjetnik Vinko Ljubičić drži pak da u činu spaljivanja zastave EU-a koja se vijorila na zgradi SDP-a nema obilježja kaznenog djela jer, kako bi se ono utvrdilo, mora postojati jasna i izravna namjera da se izvrigne ruglu neka država ili međunarodna organizacija, a imajući u vidu da je do toga došlo u sklopu odobrenog, najavljenog i zakonitog prosvjeda, jasno je da to nije slučaj. Osim toga, takva je zastava morala biti postavljena na službenom objektu i na način na koji je to propisano zakonom, a ni taj preduvjet nije ispunjen jer je zastava visila na zgradi SDP-a.²¹

Naravno, još uvijek nije sigurno hoće li do sudskog procesa uopće doći jer prema Kaznenom zakonu za to je potrebna suglasnost Državnog odvjetništva te pristanak države ili organizacije protiv koje je djelo počinjeno, u ovom slučaju – Europske Unije.

Međutim o tom se slučaju nije oglasilo ni jedno tijelo koje bi po prirodi moralo biti pozvano da objasni stvari, koje izgleda nisu jasne ni policiji, ni potpredsjednicima Vlade, a ni javnosti – a to je Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija. No umjesto njih javila se nekadašnja samozvana politička odvjetnica premijera Sanadera, njemačka demokršćanka Doris Pack, koja je indignirano ustvrdila da se paljenje zastava u Europi "ne bi smjelo događati". Neprikladno je spaljivanje zastava "stranaka koje su izabrane (sic!), a spaljuju i zastavu koja je simbol slobode i mira, a to je Europska Unija. Takvo je što sramotno...".

Preostaje nam sada vidjeti kako se, prekršajno ili kazneno, tretira i sankcionira paljenje takvih zastava kao što je zastava Europske Unije. Hrvatski je zakon jasan: kažnjava se, prema članku 186. Kaznenoga zakona, javno "izvrgavanje ruglu, preziru ili grubom omalovažavanju" strane države, njezine zastave, grba, himne, poglavara ili diplomatskog predstavnika u drugoj državi, i to kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.²² Takve sankcije prema oskrvnjivanju zastava drugih država nisu neuobičajene iako bi se moglo dvojiti o samoj težini kazne, o tome je li ona opravdana ili nije. Kao što smo vidjeli, mnoge zemlje ne kažnjavaju spaljivanje vlastite zastave iako dopuštaju prekršajno

21

"Prijava za paljenje zastave EU-a Karamarkov je autogol", www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/117182/Prijava-za-paljenje-zastave-EU-a-je-Karamarkov-autogol, preuzeto 1. svibnja 2011.

22

Pavešić, Berislav; Grozdanić, Velinka; Veić, Petar, 2007., *Komentar kaznenog zakona*, (III. izmijenjeno i dopunjeno izdanje), Zagreb, Narodne novine d.d. Usp. Horvatić, Željko (gl. urednik), 2002, *Rječnik kaznenog prava*, Zagreb, Masmedia

kažnjavanje desakralizacije zastava država stranih zemalja.

No ni jedna od spomenutih država ne spominje ni u kaznenom ni u prekršajnom zakonu oskvrnjivanje zastava međunarodne organizacije, a pogotovo poimenično navođenje konkretne organizacije kako to čini hrvatski Kazneni zakon, koji izričito spominje "grubo omalovažavanje Ujedinjenih naroda, Međunarodnog Crvenog križa ili druge priznate međunarodne organizacije ili njihovih najviših predstavnika".

Jedina je država koja se približava Hrvatskoj i njezinu zakonu s drakonskim kaznama za "grubo omalovažavanje" međunarodnih organizacija Portugal, koji člankom 323. svojega Kaznenog zakona zabranjuje obeščaćivanje simbola međunarodnih organizacija kojih je Portugal član. Predviđena je kazna do godine dana zatvora ili novčana kazna u vrijednosti plaće od 120 radnih dana. No i tu predviđena maksimalna kazna iznosi svega jednu trećinu kazne predviđene u Hrvatskoj.

U hrvatskom je Kaznenom zakonu povreda ugleda strane države izjednačena s povredom međunarodne organizacije, a te su povrede izjednačene s povredom ugleda Republike Hrvatske, za što je predviđena jednaka kazna zatvora – od tri mjeseca do tri godine. Preostaje nam upitati se zbog čega hrvatski kazneni zakon sadrži tako drakonske kaznene odredbe u slučaju povrede ugleda međunarodne organizacije, oštrije od svih kaznenih ili prekršajnih zakona u svijetu? Postoji li neki smislen odgovor na to? No time ćemo se pozabaviti na kraju ovoga ogleada. Prije toga preostaje nam obrazložiti zašto držimo da su hrvatske vlasti reagirale neprimjereno na spaljivanje zastave EU-a, kaznenom prijavom, što je na *tportalu* nazvano "Karamarkovim autogolom".

Inkriminacija koju je iznijela hrvatska policija, kako smo već naveli, glasi da je izvrgnuta ruglu zastava EU-a, simbol međunarodne organizacije. No ta izjava stvara nedoumicu, i to ne samo jednu. U prvom redu pretpostavlja se da je a) zastava EU-a službeni simbol Europske Unije i b) da je Europska Unija međunarodna organizacija koja spada u red "Ujedinjenih naroda, Međunarodnog Crvenog križa ili drugih priznatih međunarodnih organizacija". Činjenicu da zastava koju mi dosad poznajemo (i vješamo) kao zastavu EU-a nije službena zastava EU-a nastojali smo već pokazati (i dokazati). Sada ćemo približiti sljedeću dvojbu: je li Europska Unija doista međunarodna organizacija?

5. Dvojba o Europskoj Uniji kao ‘međunarodnoj organizaciji’

S tvrdnjom da je Europska Unija međunarodna organizacija neće se složiti, u prvom redu, ni sama Europska Unija. Naime za davanje suda o tome što Europska Unija zaista jest nadležna je sama Europska Unija, a unutar nje tijelo koje je zaduženo za tumačenje takvih pitanja – Europski sud pravde. U ovom je slučaju Europska Unija zajednica zemalja članica osnovana 1993. godine Ugovorom o Europskoj Uniji, popularno nazvanim Ugovorom iz Maastrichta. Dok su europske zemlje bile članice Europske ekonomske zajednice, osnovane 1958. Rimskim ugovorom, stvar je bila jasna: Europska ekonomska zajednica bila je prvenstveno gospodarska zajednica koja je djelovala na zajedničkom tržištu i putem carinske unije, ukidajući carine među zemljama članicama. No kad je ova Europska ekonomska zajednica prerasla u ‘Europsku Uniju’, postavilo se pitanje – što je to što je nastalo iz Maastrichta, a više je od gospodarske zajednice i carinske unije (jer su gospodarske zajednice – EEZ, Europska zajednica za ugljen i čelik i Euratom bile inkorporirane u EU)? Jacques Delors, predsjednik Europske komisije u doba nastajanja Europske Unije, dao je odgovor: to je NPO – neidentificirani politički objekt. No zemlje članice nisu bile zadovoljne tim odgovorom iako je Madeleine Albright, američka državna tajnica u Clintonovoj administraciji, pokušavajući objasniti neuhvatljivu narav Europske Unije, zaključila da je za razumijevanje Europske Unije potrebno biti ili genij ili Francuz! No ni to nije bilo dovoljno za Nijemce, pa su zatražili mišljenje svojeg, njemačkog Ustavnog suda. Taj je sud 1993. izrekao svoj pravorijek: Europska Unija nije ni gospodarska zajednica, a ni jedinstveno tržište, ni međunarodna organizacija. Europska Unija jest ‘asocijacija država i građana, zajednica *sui generis* koja nema uzora u dosadašnjoj europskoj i svjetskoj povijesti’.²³ Taj je pravorijek spremno prihvatio i Europski sud pravde i otad barem pravnici misle da znaju što je Europska Unija, dok se politolozi još vrte oko dvojbi kakva je to narav *sui generis* (specifična) takve asocijacije država.

No dvojbi oko toga je li ona međunarodna organizacija ili nije uopće nije bilo: ona posjeduje neke osobine međunarodnih organizacija, kao

23

Odluka Saveznog ustavnog suda – Bundesverfassungsgericht od 2. listopada 1993., slučaj 2134/92, Brenner vs. Europska Unija; cit. Prema Makowski, Kevin D., 1995., "The German Constitutional Court's decision on accession to the Maastricht Treaty on the European Union", *University of Pennsylvania Law Journal*, 16, str. 155-179

što posjeduje i neke osobine federacije, konfederacije i superdržave, ali ona nije ni međunarodna organizacija, ni europska federacija, ni europska konfederacija, a ni europska superdržava. Ona je doista jedinstven fenomen – eksperiment u političkom inženjeringu na nadnacionalnoj razini.

Europska Unija nedvojbeno posjeduje neka obilježja karakteristična za međunarodne organizacije (UN koristi izraz “intergovernmentalne”, dakle međuvladine organizacije; *intergovernmental organizations* – IGO), za razliku od međunarodnih nevladinih organizacija (*international non-governmental organizations*). Međunarodne (međuvladine) organizacije političke su tvorbe u kojima predstavnici nacionalnih vlada surađuju na dobrovoljnoj osnovi radi uzajamne koristi i dobrobiti. One nemaju autonomiju izvan mandata koje su im povjerile zemlje članice i ne mogu provoditi svoje odluke bez suradnje, odnosno pristanka zemalja članica. Europska Unija izvana je nalik međunarodnoj organizaciji utoliko što su njezine komponente zemlje članice i što formalno postoji jedinstveni koordinacijski centar: u slučaju IGO-a to je obično tajništvo s njegovim službama. No tu uglavnom prestaje svaka sličnost i nastupaju razlike, a one se mogu svesti na sljedeće karakteristike.

Prvo, Europska Unija ima mnogo razvijeniju i složeniju institucionalnu strukturu nego što to imaju međunarodne organizacije. Temeljna institucionalna struktura svake međunarodne organizacije zasniva se na delegacijama zemalja članica i na stalnom tajništvu, a rad se odvija u plenarnom sastavu ili specijaliziranim tijelima i odborima, komisijama, radnim skupinama i sl. I u Europskoj Uniji postoje izaslanstva zemalja članica u liku stalnih predstavništava zemalja članica, okupljenih u tijelu nazvanom COREPER (Odbor stalnih predstavnika), ili čak ministara vanjskih poslova (i drugih resora) u liku Vijeća Europske Unije koje ima zakonodavnu funkciju (nakon stupanja na snagu Lisabonskog ugovora ima manju, suzakonodavnu funkciju zajedno s Europskim parlamentom u procesu suodlučivanja). Ima i administraciju, ali ta je administracija autonomnija utoliko što su njezine oblasti izvedene iz primata komunitarnog prava Unije nad pravom zemalja članica. Proizvod djelovanja međunarodnih organizacija koordinacija je aktivnosti članica, a u Europskoj Uniji proizvod je specifičan – skup javnih politika obveznih za zemlje članice

uz postojanje izravno izabrane multidržavne i multipartijske skupštine, Europskog parlamenta, koji predstavlja građane zemalja članica, a ne same zemlje članice.

Drugo, zemlje članice na Uniju prenose (što je trajan proces, a ne gotov čin zauvijek obavljen) dio svojih suverenih prava kojih se pritom ne odriču, već te dijelove suverenosti "udružuju" (*pool together*). Zemlje članice sporazumno prenose ovlasti odlučivanja na institucije Unije, a nacionalne vlade samo djelomično ostaju "vlasnici procesa" (*ownership of the process*) u mjeri u kojoj se u nekoj instituciji odluke donose na intergouvernmentalnom (međuvladinom), a ne nadnacionalnom načinu odlučivanja. U međunarodnim organizacijama zemlje članice zadržavaju kontrolu nad procesima odlučivanja u potpunosti i ne prenose svoje ovlasti na zajednička tijela.

Treće, za razliku od međunarodnih organizacija koje funkcioniraju isključivo na načelima intergouvernmentalizma i međuvladinskog pregovaranja, Unija djeluje na mješovitom načelu intergouvernmentalizma i nadnacionalizma (*supranationalism*), s tim da se te dvije metode odlučivanja međusobno prožimaju i nadopunjuju. Stanje dodatno otežava stupanje na snagu Lisabonskog ugovora od 1. prosinca 2010. godine, čime se ukida drugi i treći stup intergouvernmentalnog odlučivanja u Europskoj Uniji u korist prvog stupa, šireći nadnacionalnu metodu odlučivanja i na ona područja koja su zemlje članice dotad ljubomorno čuvale za sebe, a to su vanjska politika i sigurnost te pravosuđe i unutarnji poslovi.

Tomu valja pridodati posljednju točku na "i". Naime Opća skupština UN-a svojom je rezolucijom od 3. svibnja 2011. godine (A/65/L.64/REV.1) stvorila važan presedan.²⁴

Još je 1974. godine Europskoj ekonomskoj zajednici dodijeljen status promatrača u organizaciji UN-a, da bi sada UN spomenutom rezolucijom Europskoj Uniji dodijelio poseban status, koji uključuje mjesto u Općoj skupštini, pravo govora u općoj raspravi, pravo podnošenja prijedloga i amandmana poput drugih predstavnika zemalja članica, pravo intervencije u općoj raspravi i pozivanja na poslovnik, ravnopravnog reagiranja na druga izlaganja u Općoj skupštini, s tim izuzetkom što predstavniku EU-a nije omogućeno da glasa i da sudjeluje

²⁴

United Nations General Assembly Resolution A/65/L.64/Rev.1, "Participation of the European Union in the work of the United Nations", 21. travnja 2011.; usp. *Statement by Herman Van Rompuy, President of the European Council, on the participation of the EU in the work of the UN*, Press release PCE 103/11, 3. svibnja 2011.

u radu Vijeća sigurnosti. Bez obzira na taj naizgled ograničen status (ispod razine predstavljanja zemlje članice), nova Rezolucija priznaje *de facto* posebnost Europske Unije i izdvaja je iz reda međunarodnih organizacija, koje ne uživaju takav novi, jedinstven status. Dapače, te su promjene već nazvane "revolucionarnima" s dalekosežnim implikacijama po cijeli sustav te univerzalne međuvladine organizacije. Što je najvažnije, time Europska Unija stječe značajni status "globalnog aktera" i biva joj priznat status *sui generis* u skladu s njezinom prirodom *sui generis*.

6. Umjesto zaključka

Iz ovog kratkog pregleda fenomena desakralizacije zastave Europske Unije i reakcija na tu desakralizaciju u Hrvatskoj mogu se povući sljedeći konkretni zaključci, ali i opće pouke relevantne za poznavanje i razumijevanje političkih procesa, ponašanja političkih aktera i političkih institucija, kao i procesa stvaranja vrijednosti i dekonstrukcije/demistifikacije političke mitologije.

Ovdje ćemo se ograničiti na konkretne implikacije toga problema/fenomena.

Prvo, Europska Unija nije međunarodna organizacija, pa se na nju ne mogu odnositi odredbe članka 186., stavka 2 Kaznenoga zakona, da će se kazniti onaj "tko izvrgne ruglu, preziru ili grubom omalovažavanju Ujedinjene narode, Međunarodni Crveni križ ili drugu priznatu međunarodnu organizaciju". Dakle EU nije međunarodna organizacija, pa ne može biti tretirana kao svaka "ordinarna" međunarodna organizacija. Uostalom, za kazneni progon potreban je "pribavljen pristanak međunarodne organizacije protiv koje je počinjeno kazneno djelo". Dvojimo, na temelju izloženog, da bi Paul Vandoren, voditelj delegacije Europske Unije u Hrvatskoj, dao pristanak na takvo što, vodeći računa o stvarnosti, a ne pravnoj fikciji hrvatskoga Kaznenog zakona.

Drugo, zastava EU-a formalno ne postoji od 1. prosinca 2010. Naravno, naš Kazneni zakon napisan je znatno prije toga, pa je onda logično da provoditelji zakona postupaju u skladu s tim, u očekivanju da zakonodavac ažurira pravnu normu, te da shvate koliko je besmislena inkriminacija oskvrnjivanja zastave EU-a – koja ne postoji. Naravno, to

ne znači da se Hrvatska, kada uđe u članstvo EU-a, ne može pridružiti onoj šesnaestorici država koje prihvaćaju plavu zastavu s dvanaest žutih (zlatnih) zvjezdica kao "duh zajedništva naroda u Europskoj Uniji".

Treće, samo postojanje tako rigorozne zakonske norme s drakonskom kaznom već je anakronizam sam po sebi. Čemu tako rigorozno kažnjavati počinitelje čina obeščaćenja, oskvrnuća – odnosno povrede ugleda međunarodne organizacije (a i strane države)? Zakonodavac bi stoga tu odredbu morao što prije vratiti u Zakon o prekršajima i predvidjeti znatno manju kaznu za počinitelje – novčanu kaznu ili u najgorem slučaju maksimalnu kaznu do tri mjeseca (ili šest mjeseci) društvenoga korisnoga rada, a nikako ne zatvor čak do tri godine.

Četvrto, riječ je ovdje i o političkoj simbolici svakog pojedinačnog čina – spaljivanju zastave i "prekoračenju nužne obrane" društva u odnosu na ovaj čin, što rađa suprotnom simbolikom – u ovom slučaju simbolikom represije. Svrha je svake kazne i kaznenog progona poslati poruku o društvenoj neprihvatljivosti određenog oblika ponašanja, no pritom učinci kazne ne smiju izazvati obratne posljedice, što bi se u ovom slučaju i moglo dogoditi (Welch, 2000.). Rigorozna kazna počinitelju, spaljivaču zastave EU-a, pa čak i blaga zatvorska kazna, mogla bi izazvati samo jedan učinak koji bi u sadašnje vrijeme mogao biti sudbonosan, a to je pad podrške građana za članstvo u Europskoj Uniji, što se može odraziti i na referendumu. Odbojnost prema Europskoj Uniji može samo rasti, euroskepticizam može se takvim incidentima samo hraniti i cvjetati, ali ne samim incidentom spaljivanja, već neprimjerenim reakcijama.

Dakle politički simbolizam spaljivanja zastave u tom slučaju sukobljava se s političkim simbolizmom reakcije pravnog sustava koji svojom nefleksibilnošću odašilje posebnu poruku koja može rezultirati obratnim posljedicama od očekivanih. Neće se time uplašiti eventualne buduće palitelje zastave, već prije alimentirati euroskepticizam i negativne emotivne reakcije na EU. To nas vraća na sam uvod, na ulogu političkih simbola u sklopu političkih rituala i političkih mitova jednog društva i politike uopće. Nedvojbeno je da je sama zastava jedan od najjačih simbola, čija politička upotreba ima značajnu ulogu u ritualima i mitovima jedne nacije, jedne političke zajednice, pa i univerzalnog ljudskog društva. Spaljivanje zastave sastavni je dio političke borbe

simbolima, a reakcija na spaljivanje zastave upućuje na pitanje prihvaća li se simboličko značenje politike kroz zastavu, pa tako i emotivna paleta upotrebe-zloupotrebe emocija i kolektivnih stereotipa, ili se nastoje minimalizirati mogući negativni učinci u kolektivno-psihološkoj reakciji pojedinaca razumnim mjerama otklanjanja ili smanjivanja domašaja i mogućih negativnih učinaka političke simbolike. Utoliko je veksilologija opravdano nazvana i granom semiologije, o čemu i suvremena politologija mora voditi računa.

Literatura

- Adorno, Theodor, *The Authoritarian Personality*, Harper, New York, 1950.
- Cassirer, Ernst, *Mit o državi*, Nolit, Beograd, 1966.
- Cohen, Abner, "Political Anthropology: The analysis of the Symbolism of Power Relation", *Man*, 4: 215-235, 1969.
- Cohen, Anthony, *The Symbolic Construction of Community*, Tavistock, London, 1985.
- Curti Giardino, Carlo, *I simboli dell' Unione Europea. Bandiera, inno, motto, moneta, giornata*, Istituto Poligrafico dello Stato, Rim, 2005.
- Edelman, Murray, *The Symbolic Uses of Politics*, University of Illinois Press, Urbana, Chicago, 1964.
- Eliade, Mircea, *Images and Symbols: Studies in Religious Symbolism*, Sheed and Ward, New York, 1969.
- Eriksen, Thomas Hylland (urednik), *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*, Routledge, London, 2007.
- Firth, Raymond, *Tikopia, Ritual and Belief*, Allen and Unwin, London, 1967.
- Flag Desecration*, BiblioGov, Washington, 2010.
- Fossum, Jon Erik, "Identity Politics in the European Union", *Journal of European Integration*, (23) 4: 67-74, 2001.
- Goldstein, Robert Justin, *Flag Burning and Free Speech: The Case of Texas v. Johnson*, University Press of Kansas, Lawrence, Kansas, 2000.
- Mach, Zdzislaw, *Symbols, Conflict and Identity: Essays in Political Anthropology*, State University of New York Press, Albany, New York, 1993.
- Prisacaru, Ioana Sabina, *The Symbols Rule in the Creation of a European Identity*, Centre for European Studies in Regional Development, Iași, 2007.

Racko, Ljerka, "Spaljivanje mađarske zastave 1895.", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Fiklozofskog faklteta u Zagrebu*, 23, 233-246, 1990.

Turner, Victor, *The Forest of Symbols*, Cornell University Press, Ithaca, 1967.

Welch, Michael, *Flag Burning: Moral Panic and the Criminalization of Protest*, Aldine Transaction, Piscatawa, New Jersey, 2000.

Whitfield, T. W.; Whitshire, T. J., "Colour Psychology: a critical review", *Genet Society General Psychology Monograph*, (116) 4: 385-411, 1990.

Summary

POLITICAL SYMBOLISM OF EUROPEAN UNION FLAG BURNING

This article deals with the political symbolism of the flag as a constituent part of political rituals and political mythology, and special attention is given to the desecration of the flag as a phenomenon of exceptional political symbolism. The author reviews cases of flag desecration, national and international, while in the second part of the article deals with the desecration of international organizations' flags highlighting the desecration of the EU flag. Then the article analyses the desecration of the EU flag in Croatia in 2011 within the context of criminal proceedings initiated against the perpetrators. In doing so, the author finds that Art. 186 of the Croatian Penal Code cannot apply to the desecration of the EU flag as a symbol of an international organization, because the EU is not a classical international organization, but an association of states *sui generis*, as the German Federal Constitutional court ruled in 1993. Moreover, the flag of Europe is not the official flag of the EU any more since the provisions on EU symbols were cancelled in the Lisbon Treaty entering into force on December 1, 2009. Therefore flag burners or flag rippers cannot be prosecuted under the provisions of this article, because no one can be indicted for a non-existing symbol. However, the study of political symbols is very important in contemporary political science and this should be dealt with in analysis and research.

Keywords: political symbolism, political ritual, political myths, flag desecration, flag burning, European Union flag, criminal prosecution, international organization.